

СИСТЕМА ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Приділяючи особливу увагу запобіжним заходам, як інструменту забезпечення кримінального правосуддя, законодавець виділив п'ять видів запобіжних заходів: особисте зобов'язання, особисту поруку, заставу, домашній арешт, тримання під вартою, та об'єднав їх в окрему главу 18 «Запобіжні заходи, затримання особи».

Запобіжні заходи - це заходи кримінально-процесуального примусу попереджувального характеру, пов'язані з позбавленням або обмеженням свобод підозрюваного, обвинуваченого, які за наявності підстав та у порядку, встановленому законом, застосовуються під час кримінального провадження уповноваженими на те органами та посадовими особами слідчим суддею, судом відносно підозрюваного, обвинуваченого, з метою запобігти їх спробам ухилитися від слідства і суду, перешкоджання встановленню істини, продовжити злочинну діяльність, нарешті належної процесуальної поведінки, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень [3].

Аналіз законодавчо визначеного переліку заходів забезпечення кримінального провадження та мети їх застосування дозволяє стверджувати, що поняття «заходи забезпечення кримінального провадження» та «заходи кримінально-процесуального примусу» є тотожними. Адже в їх основі лежить можливість застосування кримінального процесуального примусу, а метою здійснення є необхідність попередити протиправну поведінку, виключити можливість підозрюваного, обвинуваченого ухилитися від слідства та суду чи перешкодити виявленню, збиранню чи зберіганню доказів.

Найбільш суворим видом кримінального процесуального примусу є саме запобіжні заходи, які застосовуються для успішного здійснення досудового провадження та судового розгляду кримінальних правопорушень [4].

Одним з найголовніших недоліків Кримінально-процесуального кодексу 1960 року був порядок застосування, обрання та скасування запобіжних заходів, оскільки їх застосування пов'язане з обмеженням конституційних прав і свобод людини та вони застосовуються тоді, коли особа ще не визнана винною.

З прийняттям КПК України запроваджується нова концепція запобіжних заходів, покликана забезпечити дотримання органами слідства прав та свобод підозрюваних та обвинувачених. У новому КПК України з'явилися принципово нові запобіжні заходи (домашній арешт), а також зникли архаїчні запобіжні заходи, які були “успадковані” від СРСР (порука громадської організації або трудового колективу).

В теорії кримінального процесу заходи кримінально-процесуального примусу (заходи забезпечення кримінального провадження) класифікуються за різними критеріями. Варто відмітити, що склалося два підходи до вирішення питання щодо системи заходів кримінально-процесуального примусу. Одні вчені вважають, що до неї не повинні включатися слідчі дії, оскільки вони є засобами доказування. Інші наполягають на доцільності визнання за слідчими діями значення заходів кримінально-процесуального примусу. Більш переконливою є позиція науковців, які вважають, що до заходів кримінально-процесуального примусу доцільно відносити слідчі дії, але лише ті, при провадженні яких закон дозволяє застосування примусу. Зокрема, ст. 159 КПК, яка регламентує здійснення одного з засобів забезпечення кримінального провадження — тимчасовий доступ до речей і документів, визначає, що цей захід полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку) [6].

Система запобіжних заходів закріплена у ч. 1 статті 176 КПК України. Альтернативність їх вибору дає змогу застосовувати найбільш ефективні з них, при цьому враховуючи тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, особу правопорушника та інші обставини, які у своїй сукупності

можуть об'єктивно впливати на хід досудового розслідування та прийняття законного рішення за його результатами.

За характером вчиненого кримінального правопорушення, злочину чи кримінального проступку, законодавцем визначено обмеження щодо застосування запобіжних заходів. Зокрема, під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою (ст. 299 КПК). У свою чергу, під час проведення досудового розслідування злочинів передбачена можливість застосування всіх без винятку зазначених у ч. 1 статті 176 КПК України запобіжних заходів, а саме: особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту та тримання під вартою [2].

У вищевказаній статті дано невичерпний перелік запобіжних заходів. До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 176 КПК України, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК) [1].

Таким чином, наявність системи запобіжних заходів забезпечує можливість ситуативного підходу до їх застосування та дозволяє враховувати як інтереси правосуддя, так і недопущення не виправданих обмежень прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. Так, одні запобіжні заходи обмежують свободу підозрюваного, обвинуваченого створюючи лише психологічні перешкоди ухилення від обов'язків (особисте зобов'язання, особиста порука), інші - частково або повністю позбавляють підозрюваного, обвинуваченого фізичної можливості ухилитися від слідства та суду (тримання під вартою, домашній арешт).

Враховуючи те, що заходи забезпечення кримінального провадження обмежують права та свободи громадян (в тому числі і конституційні — недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, банківських вкладів, свободу пересування тощо), закон піддає процедуру їх застосування детальній

регламентації[5], що, на нашу думку, є абсолютно виправданим в умовах правового суспільства.

Отже, запобіжні заходи - це сукупність превентивних заходів забезпечення кримінального провадження, які спрямовані на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого через певне обмеження їхніх особистих прав [4].

Зважаючи на вимоги кримінальної процесуальної форми, необхідність дотримання принципу законності, вивчення питань, що стосуються обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження є запорукою успішної та ефективної роботи органів досудового розслідування, дотримання прав громадян та недопущення їх порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Кримінальний процесуальний кодекс України](#) : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-УІ (ред. від 08жовтня 2016 р.) : [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. - Х. : Право, 2012. - 768 с.

3. Горбачевський В.Я. Запобіжні заходи у сучасному правосудді / В.Я Горбачевський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - №1. - С. 215 - 219

4. Кримінальний процес [текст] : підручник. / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. - К. : "Центр учбової літератури", 2013. - 544 с.

5. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) [Текст]/ [РожноваВ.В., Савицький Д.О., Конюшенко Я.Ю. та ін.]. - К.: Нац. акад. внутр. справ, 2012. - 280 с.

6. Левендаренко О.О. Сутність особистої недоторканності особи в кримінальному процесі України й рішеннях Європейського суду з прав людини // О.О. Левендаренко, С. Ю. Бутенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності -2011. - №2. - С. 105-111.